

8. Закружецька А.Ю. Інвентаризація пам'яток археологічної спадщини м. Керчі / А.Ю. Зару-жецька // *Методичні проблеми пам'яткоохоронних досліджень: матеріали міжн. наук. конф.*, м. Київ, 2010. – С. 340–347.
9. З глибини віків. Збірка нарисів та статей з археології Кіровоградщини: матеріали IV обласних красзнавчих Куценківських читань. 15 лютого 2011 р. – Кіровоград: Лисенко В.Ф., 2012. – 128 с.
10. Манаєв О. Охорона і використання пам'яток історії та культури в Автономній республіці Крим (1991–2006 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 26.00.05 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» / О. Манаєв. – К., 2008. – 22 с.
11. Наговіцина А. Проблеми об'єктивності висвітлення історичних подій на прикладі історії с. Лютенька Гадяцького району Полтавської області / А. Наговіцина, Н. Сиволап // *Методичні проблеми пам'яткоохоронних досліджень: матеріали міжнар. наук. конференції*, м. Київ, 2010. – С. 451–458.
12. Осадчий Є. Питання вивчення полів битв козацької доби в Україні / Є. Осадчий // *Праці центру пам'яткознавства / Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПК*. – К., 2010. – Вип. 17. – С. 34–37.
13. Побуцький С. Церковно-археологічна спадщина Галича в контексті методичних проблем пам'яткоохоронних досліджень / С. Побуцький // *Праці центру пам'яткознавства / Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПК*. – К., 1992. – Вип.1. – С. 483–488.
14. Попельницький О. Інвентаризація пам'яток історії м. Одеси / О. Попельницький // *Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень*. – К.: АртЕк, 2005. – Вип. 1. – С. 459–465.
15. Рудика Н. Становлення та розвиток нормативної бази охорони пам'яток археології в Україні (1991–2011 роки): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 26.00.05 «Музеєзнавство. Пам'яткознавство» / Н. Рудика. – К., 2012. – 22 с.
16. Супруненко О. Про деякі археологічні пам'ятки території та околиць Полтави / Ю. Пуголовок // *Полтава: архітектура, історія, мистецтво: матеріали III наукової конференції «Вайнгорівські читання»*, грудень 2009 р. – Полтава, 2009. – С. 67–94.
17. Шидловський П. Проблеми дослідження та охорони археологічного комплексу пам'яток «Великий Дивлин» / П. Шидловський, М. Хоптинець // *Методичні проблеми пам'яткоохоронних досліджень: матеріали міжн. наук. конференції*, м. Київ, 2010. – С. 537–547.

© *Ірина Кизименко*
(Київ)

ИСТОРИОГРАФИЧЕСКОЕ ОСМЫСЛЕНИЕ СОХРАНЕНИЯ АРХЕОЛОГИЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ В НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЕ

Проведён историографический анализ исследования мероприятий по сохранению археологического наследия.

Ключевые слова: памятник археологии, культурное наследие, исторический памятник.

© *Irina Kuzumenko*
(Kyiv)

HISTORIOGRAPHICAL COMPREHENSION OF ARCHAEOLOGICAL HERITAGE IN INDEPENDENT UKRAINE

Had analyzed the historiographic coverage of the archaeological heritage protection.

Keywords: relic of archaeology, cultural heritage, a historical monument.

До редакції надійшла 27.12.2012.

УДК 94(420) «19»

© *Ганця Роман*
(Київ)

ПРОБЛЕМИ ІСТОРИЧНОГО ПРОЦЕСУ У ВИСВІТЛЕННІ БРИТАНСЬКИХ ЛІБЕРАЛЬНО-ІДЕАЛІСТИЧНИХ ІСТОРИКІВ

Наукова розвідка націлена на розгляд історіософських засад ліберального ідеалізму, як напрямку у рамках британської соціогуманітаристики. Основну увагу приділено поглядам ліберальних ідеалістів на спрямованість та рушійні сили історичного процесу.

Ключові слова: ліберальний ідеалізм, історичний процес, рушійні сили, прогрес, розсудливість.

Сучасна історіографія, присвячена такому феномену у британській соціогуманітаристиці, як ліберальний ідеалізм, характеризується уподібнюванням філософії історії, характерної для представників даного напрямку, із вігською інтерпретацією історії (термін запропонований британським істориком Г. Баттерфілдом), де визначальною категорією історичного розвитку є перманентний прогрес. У викладі цього вченого вігська інтерпретація історії, присутня у переважній частині доробків сучасних йому британських істориків, спрямована на акцентування уваги на перманентній присутності прогресу у людській історії та продукування історіографії, яка є легалізацією, якщо не прославленням сучасності [12, с. 2].

Серед дослідників ліберального ідеалізму точаться дискусії, якого характеру надавали прихильники цієї парадигми спрямованості історичного процесу у сучасну епоху. Л. Ашворт на сучасному етапі розвиває концепцію Г. Баттерфілда і доводить, що усі ліберальні ідеалісти «були прихильниками ідеї прогресу і, як наслідок, вважали за доцільне презентувати історію, як нелінійну прогресію» [3, с. 226]. Інші дослідники Д. Вігнешваран, Дж. Кірк, Х. Булл та Я. де Вільде теж неухильно вказували на таку ознаку ліберального ідеалізму, як віра у прогрес [7, 13]. П. Вілсон в одній із останніх праць, присвячених даній проблемі, більш обережно підходить до цього питання, відзначаючи основною характеристикою ліберально-інтернаціоналістичного мислення початку ХХ ст. не наївний прогресизм, а переконання у можливість якісних змін [30]. Нарешті, дослідник Берлінського університету А. Осіандер готовий радше говорити «не стільки про прогрес (як про це зазвичай йдеться), скільки про перманентний, спрямований по висхідній лінії історичний процес» [25].

Загалом, у історіографії не склалося єдиної думки, що змушує дослідника надалі шукати відповіді. Слід також додати, що вище зазначені дослідники, не будучи за спеціалізацією істориками, не мають можливості пов'язати дане питання із історіософськими проблемами, характерними для історичної науки на початку ХХ ст., хоча без цього не є можливим розуміння даної проблеми. Завданням даної наукової розвідки є спростувати твердження, згідно з яким, спільнота британських ліберально-ідеалістичних гуманітаріїв, що працювали в царині сучасної історії, пропонувала лінійну інтерпретацію історії. За мету поставлено довести, що вони заперечили циклічні та регресивні схеми істо-

ріюписання, не задовільнившись, в кінцевому рахунку, суто прогресивним її тлумаченням.

На початку ХХ ст. для спільноти британських гуманітаріїв ідея спрямованості історичного процесу була не лише суто науковою проблемою (вектор історичного процесу визначав методи соціального пізнання), але й мала практичне значення, оскільки історія мислилась також як соціальна практика. З приводу цього дослідник історії ідей Х. Накамура писав, що людські ідеї та реальний світ є взаємно конституційовані, адже людина сама по собі є як рефлексією, так і агентом соціальної структури [19, с. 7]. Саме тому на кону було поставлено те, якого вигляду набуває соціальна реальність у її теперішньому зрізі, і, яке місце займе історія сучасності у модальній трилогії: минуле – теперішнє – майбутнє. Дж. Брайс на початку ХХ ст. запевняв, що «так ми можемо пояснити теперішнє за допомогою минулого і минуле за допомогою теперішнього» [6, с. 7].

Як переконує Дж. Барроу, наприкінці ХІХ ст. вігська історія (Whig history), характерна для пізньовікторіанської доби, найчастіше поставала «історією тріумфу конституційної свободи» [9, с. 3]. Під поняттям «прогрес» розумілися «бажані наслідки людського розвитку, у якому усі мешканці планети будуть насолоджуватися щасливим існуванням» [11, с. 2]. Показовою у цьому відношенні є Кембриджська Нова історія, плануючи котру, професор Нової історії Кембриджу, лорд Дж. Актон мав на увазі здійснювати історіюписання на засадах висвітлення «прогресу парламентарної демократії та свободи» [22, с. 104]. З приводу цього Дж. Баррі писав, що вікторіанські історики пропагували власні переконання і погляд на те, що ми називаємо сучасною добою, і що співпадає із «останнім кроком у людській історії» [10, с. 26].

У першій половині ХХ ст. на вікторіанську прогресистську парадигму значною мірою вплинули Перша світова війна та утворення Ліги націй. Так, у перші повоєнні роки з'являється низка праць, написаних істориками, і приурочених до утворення Ліги націй. Як правило, такі доробки є пропагандою інтернаціоналізму та апологією ідеї прогресу. Так, у вступі до праці «Еволюція світового миру», Ф. Марвін встановлює завдання історичної науки, що полягає у виявленні прогресивних ознак у людській історії, стверджуючи, що «це є останній та найкращий подарунок науки історії, найвище випробування соціального буття людини» [20, с. 14].

Якщо утворення Ліги націй давало надії на подальшу розробку ідеї прогресу, то факт

Першої світової війни говорив про зворотній шлях людства, падіння моральних устоїв та погіршення матеріальних умов, що було підсумовано Дж. Брайсом наступним чином: «Несподівані речі як ставалися, так і стаються. Цілковитий оптимізм минулого століття був розхитаний» [6, с. 26]. Якщо вікторіанські ліберали вдавалися до наївного прогресизму, то для ліберально-ідеалістичних гуманітаріїв очевидними були ряд факторів, які є серйозною перепоною для подальшого поступу людства. 1914-й рік дійсно став несподіванкою, і, як потім відзначив Дж. Гобсон, війна різко обмежила відсоток раціональності, який він приписував людській психології. Перш за все, для них ця війна стала прикладом значного ірраціоналізму та деморалізації і показала, що цивілізаційний марш не був невідворотнім.

Говорячи про перші роки по закінченні Першої світової війни, Г. Брейлсфорд відмічає, що у цей час «економічні та політичні умови», в яких опинилася Європа, «є фатальними для її прогресу, збереження її минулого цивілізаційного статусу чи навіть її збереження...» [4, с. 122]. Говорячи про Європу, британський мислитель над проблемами історії сучасності зазначає, що «цей континент після того, як цивілізація втратила свої нервові центри, очевидно розпався на анархічні фрагменти» [4, с. 94]. Однак, будучи орієнтованим на ідеалістичні засади, Г. Брейлсфорд не є схильним до абсолютного фаталізму. Згідно із ним, світові кризи початку ХХ ст. відіграли певну роль у історії, адже по їх закінченні «помічався певний прогрес на шляху до досягнення миру та міжнародної організації» [5, с. 16].

Британські історики, орієнтовані на ліберально-ідеалістичну парадигму, постійно поставали в опозицію до фаталізму та циклічного погляду на історію та міжнародну політику, яка є «ареною повторення та репетиції» [25, с. 418]. Наприклад, Л. Вульф вважав, що Е. Карр та прихильники політичного реалізму бачать світ безперестанного, повторюваного жорстокого антагонізму, а в історії сучасності неодмінно вбачають напередвизначеність та детермінованість історичного процесу [31, с. 143]. Із цього приводу Г. Брейлсфорд висунув влучний контраргумент, що «людський характер... не є фіксованою та самодостатньою річчю; він є звичкою, яку виробляє людина з метою пристосування до довкілля» [5, с. 31].

До цих пір точаться дискусії із приводу цивілізаційної концепції А. Тойнбі, яка начебто пропонує бачення циклічного розвитку людської

історії [1, с. 141]. Цей історик протягом Першої світової війни зробив висновок, що Європейська цивілізація вступила у затьяжну кризу, яку можна порівняти із кризою грецької цивілізації у часи Пелопонеської війни [16, с. 26]. Однак, відокремлюючи свою цивілізаційну теорію від органічної теорії О. Шпенглера, А. Тойнбі зазначає, що «декларувати догматично, що кожна спільнота має напередвизначеність, є необачно, так само, як зазначати, що кожна п'єса, яка є написаною та виконаною, наперед скомпонована із певної кількості актів» [27, с. 159]. Із вище сказаного А. Тойнбі робить висновок, що «наша цивілізація не є фатально приреченою». У даному випадку епістеміологічні моделі у А. Тойнбі, як і в інших істориків, яких ми розглядаємо, виходять за рамки лінійних схем трактування історії на кшталт циклічних, регресистських, прогресистських тощо. П. Бек вбачає вплив теорії відносності А. Ейнштейна на наукову діяльність А. Тойнбі, адже часова спрямованість цивілізаційного поступу, за цим істориком, не піддавалася векторизації, а тому не узгоджувалося із класичною ньютонівською механікою: «Причини генезису цивілізацій не є простими, а розрізненими; це не є цілісність та відношення» [26, с. 271].

Сучасна епоха, із характерними для неї процесами глобалізації, локалізації, інтернаціоналізації, та росту націоналістичних пристрастей, кардинально відрізнялася від усіх попередніх епох у свідомості пересічного британського гуманітарія. Таким чином, початок ХХ ст. поставав тією точкою біфуркації, якої передбачалися найрізноманітніші варіанти розвитку історії: «Небагато із нас визнають, що ми живемо в одному із найбільш визначальних періодів у людській історії; і цей світ може, протягом нашого життя, або потрапити в еру безпечного миру і широко розповсюдженого процвітання, або бути проклятим до руїни та хаосу» [23, с. VII].

У цьому відношенні спільнота ліберально-ідеалістичних істориків відійшла від сліпого оптимізму вікторіанських метафізиків і розвивала питання спрямованості історичного процесу у діалектичному ключі. Особливо це прослідковується у наукових доробках Г. Муррея. Хоча цей історик вірив у прогрес, однак не мислив його без боротьби. Згідно із цим британським елліністом «Космос» – раціональний, населений та розумний устрій – не виникав спонтанно. Його досягнення вимагало зусиль та залучення конфлікту [24, с. 113–141].

Згідно з П. Кейном, Дж. Гобсон ніколи не переставав сумніватися, що економічна демократія та інтернаціоналізм зрештою поєдна-

ються на глобальному рівні. Очевидно, що аналіз імперіалізму кінця ХІХ ст. применшував його віру у можливість окреслення монолітного людського колективу. Для цього мислителя над проблемами історії сучасності імперіалізм та війна є результатами ірраціональних, короткотермінових забаганок, або, як висловився Д. Венштейн, «звірячих інстинктів та гетерономії» [28, с. 277]. Втім, поряд із негативними тенденціями, присутніми у епосі імперіалізму, Дж. Гобсон спостерігає також тенденції, що суперечать йому, такі, як кооперація, раціональність, розсудливість, федералізм тощо.

Історія сучасності невпинно поставала у свідомості британських ліберально налаштованих інтелектуалів, як арена зіткнення рудиментів первісності та позаісторичних ідеалів, духу реформаторства та духу реакції, ізоляціонізму та федералізму, консерватизму та лібералізму тощо. Із цього приводу Дж. Гуч зазначив, що «у сфері науки та демократії сила традиції усюди послаблюється» [15, с. 239]. Однак, за Дж. Баррі, на даному етапі все ще прослідковується наявність «психологічних мотивів, які створюють консервативний дух» і «є ворожими по відношенню до нових ідей...» [8, с. 10].

Загалом, умови, в яких опинилася світова спільнота на початку ХХ ст., давали підставу для значних надій, адже, як влучно підмітив ще наприкінці ХІХ ст. Е. Фрімен, «принципи сучасної політики зберігають певну автентичність і не є цілком виведеними із найдавніших часів» [14, с. X]. Більше того, динаміка історичного процесу у сучасній історії, згідно з А. Тойнбі, значно відрізняється від минулого: «Можна припустити, що сьогодні рух думок і відчуттів проходить швидше» [1, с. 324]. Прискорення історії, на думку ліберального історика Дж. Гуча, проявилось у тому, що «найбільш значимою ознакою історії останнього покоління є скорочення світу... Ідеї, ідеали та експерименти роблять світове турне. Цивілізація стала інтернаціональною» [15, с. 232]. Як відзначає Дж. Барі, досягнення прогресу багатьма мислилося, як у значенні «довгого кроку на шляху до Утопії», однак «ідеали свободи та демократії... отримали нової потуги, будучи прив'язаними до прогресу» [11, с. VII–X].

Зміщення акцентів у питанні історичного поступу пов'язане із переосмисленням чи навіть запереченням британськими ідеалістами соціалдарвінізму, що дало можливість розглядати людську історію, як очищену від біологічної еволюції. Піддаючи сумніву принцип «виживання найсильніших», Н. Енджелл вважав, що ідея

боротьби націй, як частина еволюційного закону людства, передбачає переоцінку біологічних аналогій в умовах історії сучасності [2, с. 230]. Людська соціальна еволюція, таким чином, модифікувала некеровану біологічну еволюцію, надаючи їй певної телеологічності. Думки Н. Енджелла розвиває Дж. Гобсон, для котрого «соціальна еволюція проявляє спроби до саморозширення, знаходячи свій прояв у певних федералістських формах» [18, с. 255].

Якщо для ліберально-ідеалістичних істориків ставало очевидним, що спрямування історичного поступу не є спроектованим наперед, це вимагало віднайдення рушійних сил з метою реалізації намічених ідеалів у проекті під назвою «історія сучасності». А. Ціммерн, сформулювавши дане запитання, отримує наступну відповідь: «Не одноманіття, а різноманіття, не договір, а конфронтація... одним словом, не мир, а життя у суспільстві» [33, с. 17]. З цього приводу Г. Муррей відзначав, що встановлення гармонічності у сучасній історії було можливим, однак вимагало людського втручання [29, с. 13].

При цьому, провідна проблема, характерна для історії сучасності у свідомості ліберальних ідеалістів, – є проблема вибору, який, за А. Ціммерном, лежить «між співпрацею та вигнанням із світового життя; між націоналізмом та інтернаціоналізмом» [32, с. 19]. Дж. Баррі схильний говорити про вибір, який залежить виключно від людини: «...Легко розглядати прогрес у якості цілі, як свободу та світову федерацію, якщо він тільки залежить від наших власних зусиль та хорошої волі, спрямованих на його досягнення... Ця ідея означає, що цивілізація рухалася, рухається і буде рухатися у потрібному напрямі» [11, с. 2–3]. Схожим чином схильні проблематизувати історію сучасності Н. Енджелл та Дж. Гобсон [23, с. XII]. Це означало, що початок всьому повинна покласти революція ідей, що доповнюється тезою Г. Брейсфорда про «світову потребу змін» [5, с. 318–319].

Тим фактором, наявність якого є неодмінним при виборі прогресивного вектору спрямованості світової історії, є людська розсудливість. Так, Дж. Гобсон стверджував, що «уся історія висвітлює прогрес шляхом заперечення фактору сили і протиставляючи їй фактор розсудливості» [17, с. 258]. Розсудливість полягала не лише у самопожертві. На думку Дж. Гуча, «тепер простежується зростання відповідальності...» [15, с. 244]. Його доповнює Дж. Брайс: «Принцип відповідальності перед нащадками є серцевиною ідеї прогресу» [11, с. IX]. Л. Вульф теж зробив спробу поставити спрямовуючу

діяльність людського індивіда у центр сучасної світової історії та переосмислити поступ ліберальної цивілізації через акцентування уваги на феномені людської розсудливості. Хоча він запозичив у свого товариша по студентському братстві «Блумсбері Груп» та філософа Дж. Мура віру у людську розсудливість, однак це не була сліпа віра, а скоріше, розуміння того, чого здатна досягнути людська думка [31, с. 110].

Можна підсумувати, що ліберально-ідеалістичні історики протягом першої половини ХХ ст. піддали модифікації традиційну вікторіанську прогресистську парадигму, адаптувавши ідею прогресу у відповідності до нових глобальних умов. Виявивши динамічність та мінливість сучасного світу, було заперечено циклічні підходи до вивчення історії, так само, як було відхилено ідеї фаталізму та напередвизначеності світової історії.

Виявивши невизначеність траєкторії та змінюваність історичного процесу на сучасному етапі, було підмічено, що каталізатором та рушійною силою цих змін часто стає сама людина, наділена у епоху ліберальних цінностей свободою вибору – вибору між ідеалами консерватизму та лібералізму, ізоляціонізму та федералізму, імперіалізму та інтернаціоналізму тощо. Ступінь присутності розсудливості у сучасній історії значною мірою визначав подальше спрямування історичного процесу, який, не будучи піддатливим на сучасному етапі для осмислення за допомогою класичних гносеологічних лінійних схем, втім виявляв можливість до самовдосконалення через самоускладнення. Таким чином, доробки британських гуманітаріїв ліберально-ідеалістичного спрямування, висвітлювали не лише історію тодішнього періоду, а й виявляли інтенцію до діалогу між сучасним, минулим та майбутнім.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Тойнбі А. Дж. Цивілізація перед судом історії / Тойнбі А. Дж. // Цивілізація перед судом історії. Сборник; пер. с англ. под ред. д. и. н., проф. В.И. Уколовой и к. и. н. Д.Э. Харитоновича. – М.: Айрис Пресс, 2003. – С. 265–434.
2. Angell N. The Great Illusion. A study of the relations of military power to national advantage / Norman Angell. – L.: William Heinemann, 1912. – 371 p.
3. Ashvorth M. L. International Relations and the Labour Party: Intellectuals and Policy Making from 1918 – 1945/ Lucian M. Ashvorth. – London – New-York: Tauris Academic Studies, 2007. – 306 p.
4. Brailsford H. N. After the peace / H. N. Brailsford. – L.: Parsons, 1920. – 185 p.
5. Brailsford H. N. The war of Steel and Gold / H. N. Brailsford. – L.: G. Bell & Sons, LTD, 1918. – 340 p.
6. Bryce J. World History. The Annual Raleigh Lecture / James Bryce. – L: British Academy, 1919. – 27 p.
7. Bull H. The Theory of International Politics 1919–1969 / H. Bull // The Aberystwyth Papers: international Politics 1919–1969 / edited by B. Porter. – L.: Oxford University Press, 1972. – P. 30–55.
8. Burry J. B. A History of Freedom of Thought / J. B. Burry. – N.-Y.: Henry Holt and Company, 1913. – 253 p.
9. Burrow J. A Liberal Descent. Victorian historians and the English past / J. Burrow. – C.: Cambridge University Press, 2008. – 308 p.
10. Burry J.B. An Inaugural Lecture. Delivered in the Divinity School Cambridge on January 16, 1903 / J.B. Burry. – Cambridge: University Press, 1903. – 39 p.
11. Burry J.B. The Idea of Progress. An Inquiry into Its origin and Growth / J.B. Burry. – L.: Macmillan and Co., 1920. – 377 p.
12. Butterfield H. The Whig Interpretation of History / Herbert Butterfield. – L., 1931. – 132 p.
13. De Vilde J. The Idealism-Realism Quadrant. Papers prepared for the 46th ISA Convention Honolulu, Hawaii 1 - 5 March, 2005. – 11 p. – Режим доступу: <http://citation.allacademic.com/meta>
14. Freeman E. The Growth of the English Constitution from the earliest times / E. Freeman. – L.: Macmillan and Co, 1876. – 234 p.
15. Gooch G.P. History of our time, 1885 – 1911 / H. Fisher, G. Murray, A. Thompson. – L.: Williams and Norgate, 1913. – 260 p.
16. Hale F. Debating Toynbee's Theory of Challenge and Response: Christian Civilization or Western Imperialism? / F. Hale // Acta Theologica. – 2004. – Vol.2. – P. 23–44.
17. Hobson A.J. Democracy and Changing Civilization / A.J. Hobson. – L.: George Allen and Unwin, LTD, 1934. – 170 p.
18. Hobson A.J. Imperialism. A study / A.J. Hobson. – L.: Allen and Unwin, 1902. – 400 p.
19. Ikeda J. International Relations as Cosmopolitan History of Ideas: Spengler, Toynbee and Nakamura on Inter-Civilizationality / J. Ikeda // Ritsumeikan International Affairs. – 2011. – Vol. 9. – P. 81–102.
20. Marvin F. S. Introductory: The Appeal to History / F. S. Marvin // The Evolution of World–Peace / edited by F. S. Marvin.– L.: Oxford University Press, 1921. – P. 7–14.

21. Morefield J. «A Liberal in a Muddle»: Alfred Zimmern on Nationality, Internationality, and Commonwealth / J. Morefield // *Imperialism and internationalism in the discipline of international relations*/ edited by David Long, Brian Schmidt. – N.-Y.: State University of New York Press, 2005. – P. 93–117.
22. Kuokkanen P. Prophets of Decline. The Global Histories of Brooks Adams, Oswald Spengler and Arnold Toynbee in the United States, 1896 – 1961. Academic Dissertation / P. Kuokkanen. – T.: University of Tampere, 2003. – 161 p.
23. Muir R. The Interdependent World and Its Problems / Ramsay Muir. – Washington – London: Kennikat Press, 1933. – 203 p.
24. Murray G. The League of Nations and Democratic Idea / G. Murray // *The League of Nations* / Viscount Grey, sir Frederic Polloc, Professor Gilbert Murray, Viscount Bryce and others. – L.: Oxford University Press, 1919 – P. 113–141.
25. Osiander A. Rereading Early Twentieth-Century IR Theory: Idealism Revisited / A. Osiander // *International Studies Quarterly*. – 1998. – № 42. – P. 409–432.
26. Toynbee A. A Study of History: In 12 volumes / A. Toynbee. – O.: Oxford University Press, 1934. – Vol. I. Introduction: The Geneses of Civilizations, part one.– 332 p.
27. Toynbee A. A Study of History: In 12 volumes / A. Toynbee.– O.: Oxford University Press, 1939. – Vol. IV: The Breakdowns of Civilizations. – 664 p.
28. Weinstein David. Consequentialist cosmopolitanism / D. Weinstein // *Victorian Visions of Global Order. Empire and International Relations in Nineteenth-Century* / edited by Bell Duncan. – C.: Cambridge university Press, 2007. – P. 267–291.
29. Wilson P. The myth of the ‘First Great Debate’/ P. Wilson // *Eighty Years’ Crisis. International Relations 1919 – 1939* / edited by Dunne Tim, Cox Michael, Booth Ken. – C: Cambridge University Press, 1998. – P. 1–16.
30. Wilson P. Where are we now in the debate about the first great debate? / P. Wilson // *International Relations and the First Great Debate* / edited by B. Schmidt. – L.: Routledge, 2012. – P. 16–33.
31. Woolf L. International Government: Two Reports by L. S. Woolf Prepared for the Fabian Research Department, Together with a Project by a Fabian Committee for a Supernational Authority that will Prevent War / L. Woolf – L.: Unwin Limited, 1916. – 259 p.
32. Zimmern A. The Study of International Relations / A. Zimmern. – Oxford: Clarendon Press, 1931. – 27 p.

©Ганцян Роман
(Київ)

ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА В ОСВЕЩЕНИИ БРИТАНСКИХ ЛИБЕРАЛЬНО-ИДЕАЛИСТИЧЕСКИХ ИСТОРИКОВ

Данная научная разведка нацелена на рассмотрение историсофских принципов либерального идеализма, как направления в рамках британской социогуманитаристики. Основное внимание уделено взглядам либеральных идеалистов на направленность и движущие силы исторического процесса.

Ключевые слова: либеральный идеализм, исторический процес, движущие силы, прогресс, благорозумие.

© Roman Hantsyan
(Kyiv)

THE PROBLEMS OF HISTORICAL PROCESS FROM THE VIEW OF BRITISH LIBERAL IDEALISTIC HISTORIANS

The purpose of this research is to explore historiosophical principles of liberal idealism as a particular approach within british social sciencies. Special attention is paid to the views of liberal idealists on the direction and driving forces of historical process.

Keywords: liberal idealism, historical process, driving forces, progress, rationality.

До редакції надійшла 30.04.2013.